

**Відгук**  
**офіційного опонента проф. Фурмана А.В**  
**на дисертацію Богуш Ольги Юрїївни**  
**«Психологічні чинники навчання кульової стрільби майбутнього**  
**офіцера», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних**  
**наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Актуальність рецензованої дисертаційної роботи не викликає сумніву ні в загальнотеоретичному аспекті відшукування психологічних чинників оптимізації навчальної діяльності у системі чітко організованої професійної освіти, ані у прикладному, суто психотехнічному, що уможливило психофізичний вишкіл у здійсненні будь-якого, передусім надвідповідального і технічно забезпеченого, практичного діяння, котре вимагає розуму, витривалості, майстерності та мужності; і саме такою є кульова стрільба професійного вояка.

Своєчасність і суспільна значущість дисертації О.Ю. Богуш пояснюється одним незаперечним фактом: вона виконана в контексті першочергових завдань нової «Воєнної Доктрини України», затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 року за №555. Насамперед мовиться про якісно досконалішу психодидактичну модель професійної підготовки майбутніх офіцерів, які висококомпетентні у виконанні повсякденної військової справи, вправно володіють зброєю, вчинково повно виявляють свій особистісний потенціал та є патріотами рідної української землі. Вочевидь це стане найголовнішою запорукою здолання тих небезпек, котрі постали на шляху цивілізаційного поступу української держави й громадянського суспільства.

Конкретним підтвердженням сказаного є чітко визначені психологічні пріоритети системного спричинення особистісного становлення майбутніх військовослужбовців за умов обстоюваної дисертанткою циклічно-вчинкової організації освітнього процесу. Зокрема, у його форматі в структурі особистості курсанта як вектори розпросторення рушійних сил його розвитку постають такі позитивні зміни: романтичне захоплення зброєю та стрільбою перетворюється у стійкий інтерес до процесу професійного застосування зброї; орієнтація на захист себе поширюється на професійний захист інших та країни; розрізнені

уявлення про себе функціонально зорганізуються у згармонізовану Я-концепцію майбутнього офіцера; спрямована потреба у самовдосконаленні стає тим рушієм-мотивом, який уможлиблює досягнення успіхів у кульовій стрільбі; самооцінка власної діяльності курсанта при стрільбі поєднується з адекватним рівнем домагань; у нього виникає стійке задоволення стрільбою внаслідок успіхів і досягнень у навчально-професійній діяльності; зреалізовується бажання мати авторитет та підвищити свій статус серед військовослужбовців завдяки якісній бездоганній стрільбі.

Рецензована робота, що окремо хочеться підкреслити, характеризується як логічністю структури і змісту, так і методологічністю викладу новостворених дисертанткою мислесхем і структурно-функціональних моделей (розділ 1) та отриманого емпіричного матеріалу щодо взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей курсантів і якістю навчання їх кульовій стрільбі й динаміки їхнього особистісного розвитку (розділ 2) та ефективності запропонованої у роботі програмно вивіреної циклічно-вчинкової технології розвитку здатності майбутніх офіцерів до професійного застосування зброї у стінах ВНЗ (розділ 3).

У першому розділі цілком слушно висвітлені психологічні засади навчання кульовій стрільбі військовослужбовців-початківців у контексті їх чітко організованої освітньо-професійної діяльності та з позицій принципів і закономірностей циклічно-вчинкового підходу як методологічної основи психологічних пізнання, проектування та експериментальної перевірки дієвості чинників такого навчання. Відрадно констатувати, що дисертанткою на всіх етапах дослідження (теоретичному – емпіричному – програмно-психорозвивальному) коректно використані запропоновані нами кілька років тому новітні інтелектуальні засоби циклічно-вчинкового підходу, який у підсумку дав змогу проаналізувати й збагатити мислевчинкове поле розвитку професійних творчих здібностей майбутніх офіцерів шляхом експериментального створення найбільш сприятливих для цього умов (у тому числі й модельного програмування психосоціальних джерел, чинників і

факторів навчання), а також дозволив істотно збагатити існуючу сьогодні освітню модель психологічним змістом, яка відтепер містить системотвірну і смислоємну сукупність причин та обставин різнобічного розвитку військовика-початківця як захисника Батьківщини, котрий професійно володіє зброєю. Водночас, спираючись на логіко-канонічну структуру вчинку в організації професійного навчання, доведено, що на афективно-когнітивний компонент учинення особистості найбільшою мірою впливають ситуаційні чинники, на потребо-мотиваційний – мотиваційно-інтенційні, на операційно-діяльний – чинники діяння і безпосереднього практикування зі зброєю і на післядіяльний – рефлексивні та саморефлексивні. Крім того, як указані чинники також часто постають відомі психологічні механізми – проблематизації навчальної ситуації, порозуміння, освоєння освітнього змісту, довизначення задачі, рефлексування, поетапність формування розумових дій та зворотній зв'язок.

Отже, самобутньою вершиною методологічно грамотного теоретизування О.Ю. Богущ є дві моделі, що подані в дисертації (с. 53 і 55) та авторефераті (с. 6–7): структури вчинкової активності курсанта при навчанні стрільбі та психологічної структури його особистості як стрільця. Саме вони вдало деталізують як об'єкт вивчення, так і різнобічно уконкретнюють предмет цікавого дослідження.

Другий розділ є логічно виправданим – емпіричним – відображенням першого, суто теоретичного. Він змістовно охоплює опис триетапного здійснення емпіричного дослідження психологічних чинників ефективного навчання курсантів кульовій стрільбі (пропедевтичний, констатувальний, формувальний етапи), аргументоване висвітлення комплексу використовуваних психологічних методів, детальну порівневу (високий, середній, низький щаблі) характеристику успішності традиційного та експериментального навчання вказаній професійній компетентності, а також кореляційний, непараметричний і факторний аналізи взаємозалежності численних параметрів і/чи показників причинно обумовлених та критеріально обґрунтованих великокілкісних психологічних характеристик стрільби курсантів як фахового вчинення. У

взаємодоповнення все це вказує на валідність психодіагностичного інструментарію, репрезентативність вибірки, достовірність отриманих результатів, застосування сучасних математичних процедур для їх обробки та аналізу, на вагомість емпіричних узагальнень. Скажімо, доведено, що «ефективність навчання кульовій стрільбі майбутніх офіцерів залежить від адаптованості їх до ситуацій стрільби, мотивації наявності чітких навичок володіння зброєю, оптимального рівня напруженості при виконанні вправ зі стрільби, від здатності курсанта регулювати свій власний емоційний стан, свідомого діяння, інтернальності, впевненості у собі в ситуаціях стрілецького практикування, адекватного рівня домагань» (с. 113 дис.). Водночас дослідження виявило «ключове значення рефлексії як для формування особистості майбутнього офіцера, так і для підвищення ефективності навчання...» (с. 10 автореф.).

Третій розділ дисертації, різнобічно аргументуючи з допомогою масиву кількісних і якісних показників ефективність застосування циклічно-вчинкової технології навчання курсантів кульовій стрільбі, висвітлює велику експериментальну роботу, котра здійснена дисертанткою з активізації їхньої пізнавальної діяльності, вмотивованості, психотехнічної готовності та емоційно-вольової стійкості у професійному володінні зброєю. При цьому інтегральним особистісним засобом підвищення якісної кульової стрільби стала актуалізація психологічних чинників навчання, що емпірично погруповані на чотири блоки залежно від логіко-канонічної структури вчинку, спроектовану на практикування стрільби як фахового вчинення. У цьому вбачаємо беззаперечну практичну цінність дослідження О.Ю. Богуш.

Водночас висловимо окремі локальні зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

1. Незважаючи на те, що об'єктом дослідження є «особистість майбутніх офіцерів, які вчать професійно володіти зброєю» (с. 6 дис.), все ж у її першому розділі невиправдано багато уваги приділено аналізу уявлень та понять, що характеризують загальне психологічне бачення образу особистості

майбутнього офіцера, тоді як ключове упредметнення роботи пов'язане із «процесом навчання кульовій стрільбі».

2. Дисертація містить окремі фрагменти теоретичного (підпараграф 1.5) та емпіричного (підпараграф 3.3) матеріалу, що пояснюючи та описуючи психологічні чинники кульової стрільби, змістовно виходить за межі педагогічної та вікової психології і більше стосується психології діяльності в особливих умовах. Проте, на наш погляд, тут водночас є і позитивний момент, пов'язаний з отриманням дійсно системного об'єктивного знання.

3. Наскрізно у різних підрозділах дисертації і висновках до них авторкою широко вживаються концепти здатності та готовності курсанта до професійної діяльності чи до професійного застосування зброї. Проте очевидна значеннєво-смісловова інтерференція їх змісту не дає підстав для їх ототожнення. Тому хотілося б отримати більш логічно аргументоване розрізнення цих понятійних конструкцій.

4. Стосовно експериментальної частини роботи, вкажемо на два проблемних моменти: а) на нечіткість в обґрунтуванні принципу чи принципів поділу обстежуваних на контрольну та експериментальну групи і б) на схематичний, не повно програмний, опис зrealізованої дисертанткою програми психологічного супроводу навчального процесу кульовій стрільбі курсантів ВВНЗ саме з діяльнісних та особистісних концептуальних позицій.

5. В технічному оформленні роботи є окремі огріхи й русизми. Скажімо, на с. 45 Брушлинський має ініціали «О.В.», а Матюшкін – «Ю.М.»; широковживане словосполучення «особистість стрілка» містить русизм (потрібно «стрільця»); в назвах підрозділу, рисунку і деінде в тексті прийменники «відповідно», «згідно» вживаються без сполучників «до» та «з» (треба «відповідно до», «згідно з»); словесна конструкція «В якості чинників...» є невдалим перекладом з російської (потрібно «Як чинники...»); такі епістемні одиниці, як принципи, критерії, показники не можуть «виступати», вони є конструкції безсуб'єктні, тому, скажімо, треба «За критерії ефективності кульової стрільби були прийняті:...» (с. 116); українською мовою

«за потреби», а не «за необхідності» (с. 167); невиправданим є вживання займенника «ми» (особливо у розділах 2 і 3) як некоректної форми презентації власних наукових уявлень, позицій, узагальнень. Крім того, наявні певні незначні огріхи в оформленні літературних джерел.

Однак висловлені недоліки аж ніяк не знижують наукової цінності дисертаційної роботи О.Ю. Богущ і не дають підстав для її негативної оцінки, тому що вона є актуальним, завершеним, самостійно виконаним дослідженням, котре містить нові психологічно обґрунтовані результати, що істотно збагачують теорію і практику навчання кульової стрільби майбутніх офіцерів.

Підкреслимо, що суспільна актуальність, теоретична оригінальність і прикладна значущість рецензованого дослідження повно аргументовані дисертанткою як структурними компонентами роботи, так і напрацьованим авторським змістом та розлогим матеріалом емпіричної частини, а також цілком логічними узагальненнями, висновками і пропозиціями. Зміст автореферату тематично відображає основні положення і текстовий матеріал дисертації. Наукові публікації повно характеризують реальні здобутки авторки.

Отже, дисертаційна робота Богущ Ольги Юріївни «Психологічні чинники навчання кульової стрільби майбутнього офіцера» є своєчасним, змістовним, оригінальним, цілісним і логічно завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

**Офіційний опонент:**  
завідувач кафедри психології  
та соціальної роботи Тернопільського  
національного економічного університету,  
доктор психологічних наук, професор



Фурман А.В.

Завіряю

Зав. кафедрою психології

*Фурман А.В.*  
*Фурман А.В.*